

Брежанският кестен – хляба на гората

Автор(и): Растителна защита

Дата: 07.10.2016

Сладкият кестен (Castanea sativa) произхожда от Азия. Среща се в Южна Европа, Северна Африка, Кавказ и Мала Азия. За името му спорят още тесалийският град Кастаниа и турският вилает Кастаному на малоазийското черноморско крайбрежие. В България образува естествени насаждения в югозападната част на страната - по северните склонове на Беласица, Славянка, Пирин и Огражден. Брежанският кестен е уникален български продукт, който се бори за превръщането му в култура със стопанско значение за региона.

Село Брежани е разположено в северното подножие на Пирин и е известно със своите кестенови гори. Когато през 2003 г. е ликвидирано основното препитание на селището - мината за добив на кафяви въглища, се създава сдружението "Хора и традиции", чиято основна цел е да предпази района от икономическа и социална изолация и да съхрани и разпространи популярните ядливи кестени. Още нерегистрирано официално, Сдружението започва да организира редовно „Празник на брежанския кестен“, който всяка година се състои през месец октомври.

На 21-22 октомври тази година отново ще се проведе празника на брежанския кестен, изпълнен с богата кулинарна и музикална програма. „Смисълът на този празник е в надеждата за хората на село. Има надежда, когато земята на Брежани ражда. Празникът е повод да подчертаем възможностите на Брежани, а те са преди всичко в природата и хората”, смята Румяна Панова, председател на сдружението.

Брежанският кестен - уникален български продукт, който се бори за географско означение²

Още през 2016 г. сдружението “Хора и традиции” направи редица стъпки за сертифицирането на брежанския кестен като уникален български продукт с географско означение от ЕК. Ако се докаже, че дадената храна има важно историческо значение за определен район или държава, то тя може да получи европейска регистрация, която ѝ дава възможност за увеличаване на износа и привличане на инвестиции и туристи. Местната асоциация на фермери и производители на кестени ще продължи етапите на сертифициране, докато ядливият кестен от Брежан не получи своето заслужено място сред останалите вече признати български продукти.

В края на 2015 г. “Хора и традиции” и кметството на село Брежан постави началото и на разсадник със здрави кестенови семена.

В бъдеще се очаква да се създаде научно-изследователско звено и регионален център по кестените.

Сладките кестени - хляба на гората

По свойства сладките ядливи кестени наподобяват доста повече зърнените култури, отколкото ядките. Поради високото съдържание на танин кестените имат тръпчив вкус и не се ядат сурови, но когато се сварят или опекаат, част от нишестето се хидролизира до по-прости захари и те стават леко сладки, с консистенция на хлебен крем. Трудно е за вярване, но кестените съдържат витамин С, почти колкото лимоните, а са богати и на витамините В2, В1 и А. Ето защо те са прекрасна храна точно в сезона си - късна есен и зима, когато имунната система на човека е отслабнала. Съдържат и минерали, чиято липса ни кара да се чувстваме уморени и отпаднали - калий, фосфор, магнезий, калций, натрий, желязо както и микроелементите мед, флуор, силиций. Още едно предимство е сериозното количество лецитин в тях, който е важен за паметта, предпазва от сърдечносъдови болести, улеснява метаболизма и действа противостресово. Вярно е, че са пълни с въглехидрати и доста калорични (248 калории на 100 грама), но пък са богати на фибри и за разлика от повечето ядки са бедни на мазнини.

Сладките кестени узряват в края на септември, но могат да се съхраняват месеци наред, което ги прави подходяща алтернатива на традиционните храни през зимата.

Гори от обикновен кестен (*Castanea sativa*)

Широколистните гори в България с доминиране или участие на обикновен кестен са разпространени главно по северните склонове на Беласица и Славянка (над с. Петрово, върху силикатен терен), южните склонове на Огражден (долините на реките Градешница и Рибнишка), Пирин (северното подножие при с. Брежани и край гр. Гоце Делчев) и Западна Стара планина – в района на гр. Берковица.

Кестеновите гори заемат площ от около 3000 ха. Развиват се във височинния диапазон от 300 до 1150 m (оптимум 400–700 m надм. вис.) върху склонове с различен наклон и предимно сенчести изложения при умерен и сравнително влажен климат. Част от горите са в защитени територии – резерват „Конгура“, природен парк „Беласица“, резерват „Али ботуш“ и в защитени зони от Европейската екологична мрежа Натура 2000. Обикновеният кестен е включен и в „Червена книга на България“. Горите от обикновен кестен имат реликтен произход и в тях се срещат много значими висши растения като *Dactylorhiza incarnata*, *Ilex aquifolium*, *Juniperus excelsa*, *Limodorum abortivum*, *Medicago carstiensis*, *Platanthera chlorantha* и др., както и важни видове гъби – *Amanita caesarea*, *Boletus luteocupreus*.

Болести по кестена

Под влиянието главно на климатични фактори и при отсъствие на активна лесовъдска дейност, кестеновите гори се превръщат в съобщества с преобладаване на бук (*Fagus sylvatica*) и обикновен габър (*Carpinus betulus*), което се дължи на навлизането на сенкоиздръжливи широколистни видове и развитие на деградационни процеси – суховършии, дефолиация, съхнене, развитие на полупаразити (*Loranthus europaeus*), болести (масово развитие на *Cryphonectria parasitica* – причиняваща рак по кестена, *Melanconis modonia* – причиняваща мастилената болест и др.).

Според специалистите **ракът по ядливите кестени** е пренесен чрез посадъчен материал от Източна Азия през 90-те години на миналия век и се лекува трудно. До неотдавна болестта се счита за карантинен вид у нас, но е намерена в района на Беласица, Петрохан и др. Този паразит е типичен за кестена (*Castanea sativa*).

Първите симптоми се проявяват през лятото, когато заболелите дървета пожълтяват, младите леторасли увяхват и клемват. Листата са по-дребни и се задържат по клоните и през зимата. Характерен признак на заболяването е формирането първоначално на петна, леко подути, а по-късно

и раковини върху гладката кора на засегнатите клони и стъбла. Паразитът причинява бързо нарастващи раковини, като частта над раковината по-късно загива. Дърветата изостават в своя растеж, отслабват физиологично и се нападат от други болести и насекоми вредители.

Причинител е аскомицетната гъба *Cryphonectria parasitica*, но повече известна с наименованието *Endothia parasitica* (Mur.) A. & A..

За появата и развитието на гъбата е необходимо влажно време и механични наранявания, тъй като спорите се разпространяват по време на дъжд от насекоми, птици или вятър и осигуряват лесно заразяването през рани от различен произход (изкуствен или естествен). От особено значение е отслабването на дърветата от екстремни промени в климата, замърсяване, дефолиация на листната маса от биотични и абиотични фактори. При нашите условия към това следва да отбележим и недостатъчните отгледни грижи за кестеновите насаждения и култури.

Мерки за борба

Механична борба - заразените дървета се отстраняват от насажденията и културите, пъновете се изваждат и почвата се дезинфекцира с растителнозащитни продукти. Заразените клони се изрязват на 15-20 см под раковините и се изгарят. Отрезите се замазват с подходяща замазка. Инструментите използвани при сечта и кастренето трябва да се дезинфекцират с чист спирт или формалин.

Биологична борба - от гъбата е изолиран хиповирулентен щам, който може да се култивира в лаборатория като чиста култура и да се използва за инокулиране и подтискане на патогена при взаимодействие с нормално вирулентната форма на паразита. Този метод за борба е приложим в кестеновите култури за плодове (където раковините редовно се третират) и в кестеновите гори с промишлено предназначение, при условия на естествено разпространяване на хиповирулентния щам.

Химична борба - при поява на заболяването в разсадниците и младите култури могат да се приложи обработка със системни фунгициди. Работи се по установяване и внедряване на нови, устойчиви на болестта сортове кестени.

Мастилената болест по кестена се изразяват в издребняване на листата и просветляване на короните. Постепенно дърветата загиват от върха надолу. Тези симптоми са следствие от повреди в кореновата система. По корените се формират мастиленочерни петна с диаметър няколко

сантиметра, които са добре открити. Подобни петна се образуват и на нивото на кореновата шийка, от които понякога изтича тъмна мастилена течност. Счита се, че тази течност е реакция на заразените тъкани срещу болестта.

Болестта се причинява от гъби на род *Phytophthora* - *Phytophthora cambivora* и *Phytophthora cinnamomi* (която за България не е съобщавана). Гъбата *P. cinnamomi* се развива в корените на кестена, а *P. cambivora* - най-често около кореновата шийка.

Влажните, тежки, лошо дренирани почви са предпоставка и благоприятно условие за развитието на заболяването. Общото отслабване на насажденията и културите от кестена са причина за епифитотичните проявления на разглежданите гъби. Мастилената болест засяга кестеновите насаждения и култури в различни възрасти, но е с по-голямо значение в маточниците и разсадниците.

Болестта е разпространена и в районите на Берковския балкан и Беласица и е причина за съхнене на естествените и изкуствените насаждения.

Мерки за борба

Разпространението и стопанската вредност на мастилената болест по кестена може да бъде ограничено чрез различни лесовъдски мероприятия: санитарни сечи в заболелите кестенови насаждения и култури; дрениране на заблатените места в кестеновите гори, предназначени за добив на семена; при създаване на култури и в разсадници да се избягват местата, в които са наблюдавани такива заболявания. Препоръчва се още дезинфекцията на почвата в семенищата, школите и културите от кестен, като се използват фумигиращи растителнозащитни продукти или системни фунгициди. Проучванията в някои страни показват, че при създаване на подходяща микориза в почвата се повишава устойчивостта на кестена към мастилената болест. Установено е, че някои видове кестен проявяват устойчивост на заболяването, напр. китайския кестен, който може да бъде използван като подложка, за да гарантира по-голяма устойчивост на облагородените растения.

² *Географско означение включва два обекта на интелектуална собственост, а именно - наименование за произход и географско указание. Продукт, който е надписан на кирилица и носи географско означение, е истинският, автентичен български продукт. Тъй като земеделието става все по-конкурентно, Европейската комисия дава възможност за финансиране чрез така наречените промоционални програми. Когато има установено производство и създадени асоциации и организации на производители, те могат да кандидатстват за помощ за промотиране в рамките на ЕС и в трети страни.*

** Статията е обновена на 20.10.2023 г.*